

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยประเพณีพิธีกรรมข้าว ต.โคกตะเคียน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาให้ทราบถึงสถานการณ์ ความรุนแรงของปัญหาหมู่บ้านที่ศึกษาในภาวะปัจจุบัน ศึกษาประเพณีพิธีกรรมข้าวในรอบ 1 ปีและรายละเอียดของประเพณีพิธีกรรมที่มีพลังก่อให้เกิดความสามัคคี การรวมกลุ่มในระดับชุมชน รวมถึงศึกษาแนวทางฟื้นฟูประเพณีและพิธีกรรมที่มีพลังที่เป็นตัวก่อให้เกิดความสามัคคี การรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน

วิธีการศึกษา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยนักวิจัยหลักจะร่วมกับนักวิจัยชาวบ้านในการศึกษาข้อมูลจากชุมชนโดยวิธีการศึกษาจากเอกสารมือสองที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เจาะลึก การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย การร่วมสังเกตการณ์ในประเพณีพิธีกรรมข้าวในชุมชนโดยนักวิจัยหลักและนักวิจัยชุมชน การใช้แบบสำรวจศึกษาข้อมูลทั่วไปในชุมชน หมู่บ้านเป้าหมายในโครงการมี 3 หมู่บ้านคือบ้านไทรงาม บ้านจารย์และบ้านโคกตะเคียนสามัคคี ต.โคกตะเคียน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์

ผลการศึกษาวิจัย ชุมชนที่ทำการศึกษามีอาชีพหลักคืออาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านร้อยละ 30 ไม่มีที่ดินทำกินต้องเช่านาทำไร่จ้างแรงงาน พื้นที่ทำกินร้อยละ 74 อยู่ในเขาป่าสงวนแห่งชาติ ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์การถือครอง ชุมชนมีภาวะหนี้สินสูงมากจากการเป็นหนี้ ธกส.และแหล่งเงินกู้อื่นๆในหมู่บ้าน เยาวชนหนุ่มสาวหลังเรียนจบการศึกษาภาคบังคับจะไปทำงานในกรุงเทพมหานครหรือเมืองใหญ่ที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรม

วัฒนธรรมชาวนาให้ความสำคัญกับข้าวและให้คุณค่าของข้าวถือว่าข้าวเป็นตัวก่อให้เกิดประเพณีพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ซึ่งความเชื่อนี้ส่งผลให้เกิดประเพณีพิธีกรรมบูชาข้าวต่างๆขึ้นมามากมายตามแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นคือสื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตชุมชนชาวนา ตั้งแต่ประเพณีพิธีกรรมการเล่นพื้นบ้าน ความเชื่อต่างๆตามวิถีของแต่ละชาติพันธุ์ จะเห็นได้ว่าข้าวมีความเชื่อเกี่ยวข้องกับฤกษ์ยามฤดูกาลในการทำนา เช่นฤกษ์ไถนา ฤกษ์หว่านข้าว ฤกษ์ดำนา ฤกษ์เกี่ยวข้าว ฤกษ์ถางลาน ฤกษ์นวดข้าว ฤกษ์การเอาข้าวขึ้นยุ้ง ฤกษ์เอาข้าวออกจากยุ้ง นอกจากนั้นข้าวยังเกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วนคือส่วนที่หนึ่งประเพณีเกี่ยวกับข้าวเป็นประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับข้าว ความเชื่อในการแสดงความเคารพสิ่งเหนือธรรมชาติ อาทิเช่น ประเพณีขอฝน ประกอบด้วยประเพณีพิธีกรรมบุญบังไฟ สวดมนต์คาถาปลาค้อ¹ การเซ่นผีปู่ตา

¹ ชาวไทเขมรตำบลโคกตะเคียนเรียกว่ามือน แตรีย ปะต๊ะ

การไหว้พระจันทร์ ประเพณีเช่นพระภูมินา ประกอบด้วยการเซ่นผีตาแฮก เช่นผีนา ประเพณีบุญข้าวจี ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ประเพณีสูขวัญข้าว ประเพณีการลงแขกช่วยกัน การแลกข้าว ประเพณีกู่ข้าวเปลือก ประเพณีการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่และบรรพบุรุษ ประกอบด้วย ประเพณีแซนโดนตา ประเพณีตรุษสงกรานต์ ประเพณีทำบุญด้วยข้าวเปลือกประกอบด้วยบุญ-กุ่มข้าวใหญ่ ประเพณีโจร พิธีกรรมเรียนมนต์เรียกข้าวและการละเล่นพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเช่นการเล่นรำตรุษ(รำตรด) การเข้าทรงนางสุม การเล่นนางไซ และส่วนที่สองเป็นพิธีกรรมข้าวในรอบการผลิต 1 ปีในการปลูกข้าว เป็นประเพณีพิธีกรรมความเชื่อที่แสดงถึงการเคารพต่อธรรมชาติสิ่งเหนือธรรมชาติ ความกตัญญูรู้คุณ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เชื่อว่าถ้าประกอบประเพณีพิธีกรรมนั้นแล้วจะส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ทางด้านธัญญาหารคือข้าวนั่นเอง และจะส่งผลต่อดิน น้ำ ฟ้า อากาศและความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้ปฏิบัติและชุมชนที่ปฏิบัตินั้นด้วย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่และสูญหายไปของประเพณีพิธีกรรมข้าวนั้นผลการวิจัยบ่งชี้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่คือ เรื่องระบบความเชื่อที่เชื่อว่าถ้าปฏิบัติแล้วชุมชน ครอบครัวยุติปฏิบัติ นั้นจะมีความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหารการกิน การปกป้องชีวิตของผู้คนในชุมชนจากสิ่งเหนือธรรมชาติจะช่วยให้การดำเนินชีวิตด้วยความปรกติสุขไม่เจ็บไข้ได้ป่วยในครอบครัวและในชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลให้ประเพณีพิธีกรรมข้าวสูญหายไปพบว่าการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่อาศัยแรงงานคน แรงงานสัตว์เปลี่ยนมาใช้แรงงานเครื่องจักร การเปลี่ยนวิธีการทำนาจากทำนาดำมาทำนาหว่าน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ด้านค่าใช้จ่ายในระบบการผลิต ปัจจัยการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างถูกละเลยหรือไม่ได้กระทำเป็นประจำถูกมองว่าเป็นเรื่องความเชื่อที่ล้าหลังและยุ่งยากจึงทำให้ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องประกอบประเพณีพิธีกรรมดังเช่นอดีตรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ทำให้ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างสูญหายไป